

INVENTARIO DE SÁLVORA

Por: Anxo Rabuñal

*"Illa encantada
de rochedos de coral
esmeralda verdegaia
ô resprandor do luar".*
Ramón Cabanillas

*"Viene con ella una brisa de redes y algas. Es blanca, alegre,
desnuda de pierna y de pie, con los ojos verdes de onda de
mar, metida en vientos y soles".*
Ramón del Valle Inclán

O nome converte un espazo indiferenciado nun lugar, e polo nome entra na xeografía. Despois, máis ou menos, entra na historia e na literatura. Antes do nome non hai lugar, é a prexeografía dun espazo, infinita duración na que se sabe nada, alén do avatar xeolóxico e orográfico en trazos bastos.

O momento orixinario da illa de Sálvora, a súa definición como illa semellante á actual, sitúase hai uns 10.000 anos, cando ao retirarse o mar se debuxaron novas illas, máis e meirandes, no litoral de Arousa. Pero aínda entón estas illas non entraron na xeografía.

Nemorosa Zacinto, chamada dende afora, como corresponde ás illas, que nunca pretenden un nome propio e só teñen o que lles dan cando as atopan. A illa está instalada nun tempo xeolóxico, que recente e escasamente perdeu a favor dun tempo histórico, breve, no que se lle deron os nomes que aquí lembramos e outros que foron esquecidos no despoboamento.

No interior da illa hoxe son poucos os lugares con nome propio: os altos e os vestixios do poboamento. Conserva Sálvora os nomes recollidos na cartografía náutica, só lembramos os nomes que a circundan. Nomes que nun tempo existiron no uso e na memoria dos seus habitantes, teñen sido esquecidos.

De crer a Cornide Saavedra (1790) o máis antigo mote coñecido que se refire á Sálvora sería o de Casitérides, nome colectivo do arquipélago amais formado por Cíes e Ons. A tales illas din que viñan fenicios e gregos buscar ou comerciar estaño, hipótese que tamén entende que fenicios e gregos construíron as primitivas torres farol d'A Lanzada e de Santo Tomé en Cambados, reconstruídas logo polos romanos, e o vello porto de Aguiño. De ser así, puido visitar Sálvora o grego Midacrito, o primeiro en levar a Grecia o estaño dende estas

Isla de Salure no mapa de Pedro Texeira de 1634

illas. A opinión de Cornide era compartida por Juan Francisco Masdeu (1796) que aseguraba que Sálvora foi a Illa do Estaño.

Lorenzo Hervás y Panduro (1805) identificou como Sálvora a Corticata de que fala Plinio: "islas memorables son la Corticata (Sálvora) y Aunios". Pascual Madoz (1847) era da mesma idea: "Corticata. Pequeña isla nombrada por Plinio en la costa de Galicia: hoy se llama Salura o Sálvora." Tamén algúns mapas a confunden, así que ben puidera ser este (Corticata) o seu segundo nome, tan lendario e improbable como o primeiro (Casiteride).

Sálvora

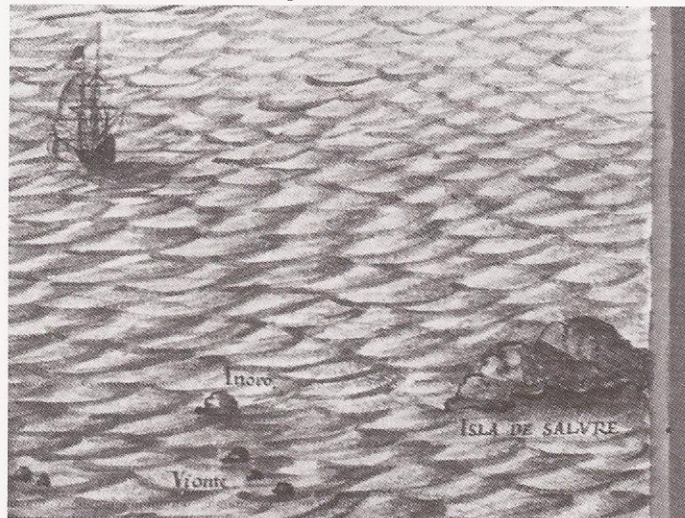
A primeira mención escrita da illa con nome propio aparece nun diploma de 6 de maio de 899 polo que El-rei Afonso III confirma doazóns anteriores feitas para garantir o sustento da basílica compostelá. O texto, recollido no *Tumbo A* da catedral de Santiago, di: "insulam Aunes cum ecclesia sancti Martini; insulam Arauza cum ecclesia sancti Iuliani ibi fundata; item insulam Saluare cum ecclesia ibi sita; et ecclesiam sancti Uincentii in insula Ocobre cum dextris suis". 'Saluare', ou *Salvare*, e o máis intrigante, 'coa igrexa aló sita', que se ben non se refire necesariamente a un edificio, puidera indicar a existencia dunha comunidade (ecclesia) de moradores permanentes. Outro diploma, de 20 de abril de 911, outorgado por Ordoño II e recollido no mesmo *Tumbo A*, rubrica a doazón:

COLABORA:

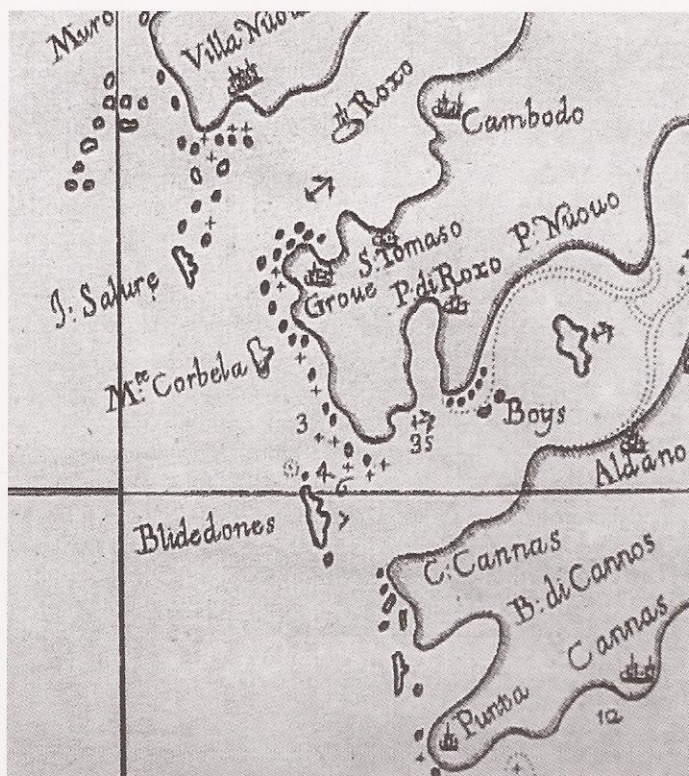

Deputación
Pontevedra

Isla de Salure, Inoro e Vionte no mapa de Pedro Texeira

"confirmamus quoque omnes insulas que sunt infra mare, quas pater noster dominus Adefonsus rex per testamentum concessit Sancto Loco uestro, id est: Aones, Framio, **Saluare**, Arauza, Sias et Tanao, cum ecclesiis et prestationibus aearumdem. Item et uillam Noaliam in Saliniense cum suis hominibus ibi habitantibus per omnes suos terminos anticos, et cum suis salinis et pumare in Cornato". A *Historia Compostelana* (1015) menciona de novo como unha das posesións do bispo de Compostela: "ad insulas namque, que prope sunt, scilicet Flamiam, Aonios, **Saluaram**, Aroucam, Creuiam, Montemque Lauros cursus destinates ibi sedem sua figebant, ibique se ipsos nauesque suas ab itineris labore recifiebant".

Isla Salure no mapa de Lucini de 1646

Parece que o cartógrafo xenovés Pietro Vesconte, no 1330, debuxou na boca da ría a illa de *Salua*, primeira vez que Sálvora aparecería sinalada nun mapa. No mapa de Ojea (1603) non aparece Sálvora.

Pedro Texeira (1634) debuxa o montuoso perfil da *Isla de Salure*, con dous altos penedos. Tamén debuxa *Inoro* (Noro) e *Vionte* (Vionta) e *Elgrove* xa é unha península. Despois de Texeira repítese *Salure* nos mapas de Lucini (1646), no de Theunisz (1666), no *Le Neptune* (1693) e no mapa de Nicolas de Fer (1703).

Como *Salure* o *Salícora* aparece no mapa de Cantelli de Vignola (1696). Como *Salicora* aparece, entre outros, nos mapas de Abbeville (1652), de Wit (1672), de Jaillot (1695), e de Robert de Vaugondy (1749), abundando na pretensión etimolóxica de ser Sálvora a "illa do sal". Hocquart Vosgien (1817) tamén recolle Salícora: "*Salicora. Cisae. Ile d'Espagne, sur la côte de Galice, dans l'Océan, à l'embouchure de la rivière de Roso, à 15 l. de Saint Jacques de Compostelle*".

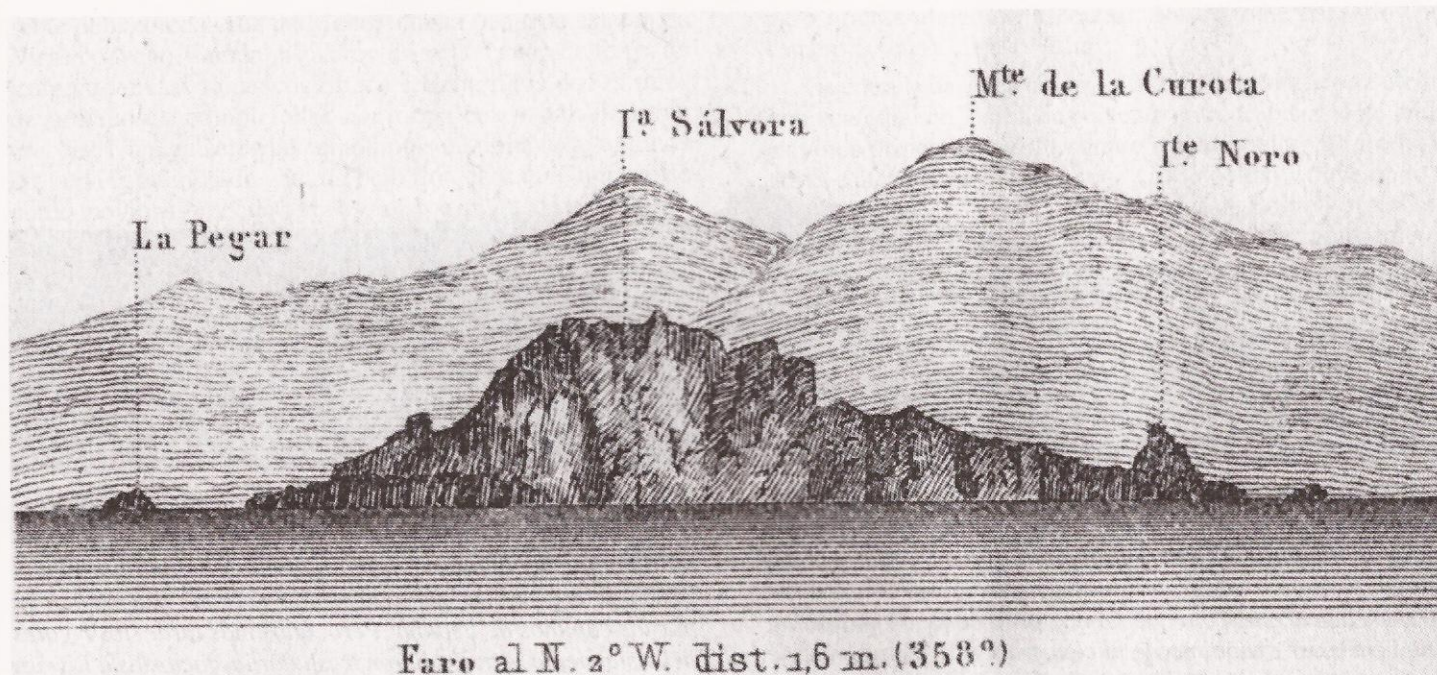
Tamén, como parece lerse no mapa de Abbeville, puidera ser *Salicera*, a máis saída ou asomada de todas as illas da ría de Arousa.

En documentos do século XVII anótase *Sálbora*, e Martiño Sarmiento (1745) e Cornide Saavedra (1764), que camiñaron o litoral do Barbanza, recollen como nome da illa *Sárбора*. Pascual Madoz dálle como nome *Salura*.

Afín ao de Sálvora é o nome de 'Salvareiros', cala e punta situada no beira oeste da illa, entre a punta do Curro e a punta da Cova. Tamén atopamos, fóra da illa, o bancal de Sálvora, na enseada de Meloxo, e a medio cable ao sur deste bancal está a Touza das Sálvora, tamén chamadas Touzas Salvadores.

Islas Salures o Salicora no mapa de Cantelli de Vignola de 1696

Costa de Sálvora. En *Derrotero de las costas de España y Portugal*, 1915

As Gralleiras

As Gralleiras, enorme rochedo con pedras de formas pintorescas, son o cumio da illa, con dous curutos, o máis alto de 71 m, onde radica un piar de cemento que serve de vértice xeodésico (42° 28' 10" lat. N, 9° 00' 48" lonx. O).

Literalmente, as gralleiras son o lugar onde hai grallas ou pequenos corvos (*corvus monedula*), aínda que este nome ben pode ser metafórico. As Gralleiras é un topónimo do mesmo tipo que a Aguieira, a Falcoeira e o Milreu, todos lugares destacados pola altura. A ría de Arousa ábrese dende a punta Falcoeiro en Aguiño ata o con d'Aguieira no Grove. Entre ambas, Sálvora, e nela dúas alturas, As Gralleiras e O Milreu. Falcón, aguia, gralla e merlo (ou esmerillón), catro aves, sinalan os altos da boca da ría.

O corvo está na orixe de cronos, do tempo, por iso os corvos ou grallas que presiden a illa son a imaxe dese tempo longo e devorador que é o máis propio da illa.

A vertente d'As Gralleiras orientada ao SO coñécese como as Cabras de Sálvora, e alí están o Alto das Cabras e o Curro das Cabras, onde a dicir de Cipriana Oujo "había tamén soldados" no tempo en que a illa foi base militar. Nesta encosta consérvanse muros que forman curros como para reter o gando, cabras quizais noutro tempo, ou tamén cabalos, ou quizais meros parapetos. A referencia ás cabras pode ser un tropo polo tortuoso do relevo, que na parte do mar fai ferver a auga e non permite achegarse.

O Milreu

En Sálvora o Milreu é a segunda altura, 34 m, unha penedía xunto ao vello camiño que vai da aldea á Area de Bois, hoxe rodeada de abruñeiros e hedreiras e que forma un interesante abrigo natural cun magnífico panorama sobre a illa e o seu mar.

Dise que o nome Milreu ven de 'mil regos', e para outros quizais veña de 'millareu', que é un campo plantado de millo, e puidera ser tamén que o nome Milreu veña de 'melro', e sería o lugar onde aniña ou canta este paxaro.

Augusto Soares d'Azevedo Barbosa de Pinho Leal, no seu monumental e estupendo *Portugal Antigo e Moderno. Dicionario geographico...* (1873), explica que 'milreu' é como se chamaba aos estranxeiros de paso que armaban abrigos provisionais, choupanas ou baiucas, fóra das murallas. Terían ese nome por residir estacionalmente, como o merlo. Cito a don Augusto:

"*Milreu, Mirleu, Mirlau, Milrreu e Milireu—portuguez antigo— de todos estes modos se escrevía esta palabra, que parece nada mais significar do que francez, ou estrangeiro, coisa de França ou estrangeira. É certo que no principio da monarchia portugueza vieram a este reino muitos estrangeiros, principalmente de França, os quaes, feita a sua veniága, ou se domiciliaban aquí, ou regressavam ás suas terras; mas enquanto aquí estavam, precisavam de hospitaes ou albergarias em que se recolhessem e curassem. Em muitas partes tiveram estas casas de abrigo, e aos sitios onde ellas estiveram ainda se dá o nome de Milheu, Mileu, Milreu ou Mirleu.*"

Logo de dar varios exemplos, (a antiga *Matta de Mirlaus* en Coimbra, a *Fonte de Mirleu*, a albergaría de *Mirleu*) esclarece a etimoloxía con precisión ornitolóxica:

O Milreu visto dende Zafra

“Suppõe-se que os portugueses dos principios da monarchia davam aos francezes o nome de mirleus, derivado do allemão mirle ou schmirling, uma especie de açôr de grandeza de um merlo, ou pouco maior, ao que nos chamamos esmerilhão (Outros dizem que é o a que hoje se dá o nome de francêlho, que vem a ser synonymo de mirleu-francez.). Estas aves de rapina são naturaes da Suecia e da Noruega, e arribam para a península hispanica, no principio do inverno, e se vão com elle.”

Aquí coñécese como esmerillón (*Falco columbarius*), en castelán *esmerejón*, é o máis pequeno dos falcóns e efectivamente non cría na península e só pode verse no inverno.

Mirleu non é un topónimo moi repetido nos catálogos. Na Coruña hai outro Milreu en San Vicente das Fervenzas, no concello de Aranga. En Portugal está o Forte do Milreu en Ericeira, concello de Mafra, e está no Algarve o importante sitio romano do Milreu, no concello de Faro.

O Almacén

A praia do Almacén é a praia á dereita da praia do Castelo, raianas unha coa outra nas rochas onde pousa a serea.

O antigo almacén dise que foi fundado en 1770 polo comerciante coruñés Jerónimo de Hijosa, na praia do fondeadoiro, e que estableceu así a primeira industria de salgadura da ría. Esta información repítese en varias obras, a partir do despacho rexio de 1770 recollido por Meijide Pardo (1967), que informa que “se ha de permitir a Hijosa la cura y salazón de dichos pescados en las islas despobladas de Bayona, Ons y Sálvora, y el de fabricar en ellas las chozas y barracas que sean necesarias para la custodia de los aparejos, utensilios y abrigo de los individuos que se ocupen de la pesca”. Meijide fala da fundación de tinglados pesqueiros en

Ribeira, Porto do Son e Bueu, pero non menciona máis as illas. García Bayón (1986) dice “*Jerónimo de Hijosa, inició en Sálvora... dirigida por técnicos franceses y de Terranova, una industria de cecial, de pescado salado y secado que negociaba por los caminos de España. Pero, años más tarde, los rigores del aislamiento le aconsejaron trasladar las factorías a Riveira y Porto do Son*”. Quizais fose así, aínda que non atopei evidencias de que así fose nin de que a tal factoría de Sálvora entrase nunca en funcionamento. É probábel, como suxire Agustín Fernández Oujo (1972), que a construción e o inicio da actividade fosen cousa de Ruperto Otero Vilariño, despois do ano 1834.

Atendendo ao informe de 1837 para instalar unha factoría na praia de Figueiras das veciñas Cíes, “*para poder fabricar un almacén ...necesítase establecer unha colonia que non debe baixar de 12 a 16 persoas*”, colonia que demandaría tamén terras de labradío para sustento e aumento da colonia. O almacén probablemente estaría provisto de comestibles, viño, tabaco e outros artigos para aprovisionar ás lanchas de pesca e a outras embarcacións. A razón do establecemento dunha factoría en Sálvora tería que ver coa busca de novos caladoiros polo esgotamento dos do interior da ría polo uso das redes de arrastre, aínda que para González Zúñiga (1850) tamén se procuraba subtraerse da vixilancia do resguardo do sal e poder introducir con menor risco e de contrabando sal portugués a un prezo menor que o imposto pola administración do estanco do sal. A actividade contrabandista completábase co embarque ilegal cara a América.

A orixinal estrutura rectangular da fábrica ten hoxe engadidas dúas torres cadradas que aproveitan pedras do vello faro e de hórreos desvestidos na aldea. Como ornato pacego dispuxéronse falsas ameas e algunhas labras no acceso principal: un escudo dos Otero, dous perpiaños escritos, unha labra e un

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE CULTURA,
COMUNICACIÓN SOCIAL E TURISMO

Delegación Provincial PONTEVEDRA

feble debuxo coa cruz de Malta, e unha pequena estatua da Virxe co Neno. Tamén instalaron un vello canón de ferro, un grupo de mesas feitas cos esteos e tornarratos dos hórreos desarmados, e completouse o arranxo coa instalación dun cruceiro e a plantación de carpobrotus ou unlla de gato traída do faro. Esta unlla de gato de bela flor, co tempo amosouse como moi invasora, cubrindo as dunas e afogando as armerias no seu hábitat, polo que está sendo erradicada da illa.

Tamén se instalou nas rochas da praia unha escultura. A inscrición na base reza: *"La sirena de Sálvora / tuvo amores con un caballero romano / naufragado en la isla. / Nació un niño que se llamó Mariño. / Un descendiente, Joaquín Otero Goyanes / marqués de Revilla, mediante esta / obra quiso perpetuar su memoria. / Lo ejecutó el notable escultor de / Burgos Ismael Ortega Martín. 1968"*.

A taberna, lugar de encontro dos mariñeiros, logo do abandono da illa foi reconvertida en capela ofrecida a Santa Catalina, padroeira coa roda da industria que non outorgou a illa a prosperidade e fortuna que dela se esperaba.

A Aldea de Sálvora

Hoxe, amais do faro e o almacén, non quedan restos de máis asentamentos que a Aldea. Parece que ao pé da fonte houbo en tempos unha telleira, unha factoría de tellas, con algunha casa veciña (nunha naceu a nai de Xosé de Couso). O Exército, no tempo que ocupou a illa, levantou campamentos en distintos lugares, como no Curro das Cabras. Quizais o Milreu foi utilizado dende antes como abrigo de pescadores ou pastores. Os dous muíños, de pequena dimensión, usábanse ocasionalmente.

A Aldea de Sálvora, pois non ten outro nome, revela o carácter de colonia da súa fundación, amais da disposición das casas, ordenadamente situadas ao redor do patio cruzado polo camiño. Cando foi abandonada moraban nela uns 50 habitantes de sete familias, coñecidas polos nomes de Pedro, Prudencia, Saturno, Cordas, Caneda, Xorda e Benito. A aldea pertenceu ata 1959 á parroquia de San Paio de Carreira, para logo pasar á parroquia de N^a S^a do Carme de Aguiño.

O aspecto actual da aldea probablemente responde á reforma feita en 1962, logo de que a familia Otero recuperase a propiedade da illa. Nese ano alumeou a luz eléctrica na illa, mediante uns xeradores que daban luz á casa dos señores, no antigo almacén reformado, e á aldea. Na aldea hoxe consérvanse 8 hórreos, e outros que puido haber e que foron desvestidos para aproveitar os perpiaños na ampliación do antigo almacén. Pouco antes do abandono da illa trouxeron un tractor e construíronse (din que a cargo do Estado) as modernas cortes,

pero non se chegaron a ocupar. Na entrada, gravados no cemento, vese a cifra 1972.

Na entrada da aldea hai un lavadoiro de pedra, e no outeiro inmediato hai un alxibe de cemento entre as penas. Hai dous camiños principais na illa, o que leva do peirao ao faro, de grava e alcatrán, e o camiño que vai do peirao, atravesando a aldea, ata o pé do Milreu, acceso á Area de Bois e Zafra. Este último camiño conserva partes empedradas, amuradas e sinaladas con marcos e fitas. O último treito, pasada a aldea, hoxe está cuberto polos abruñeiros e é intransitábel. Nos últimos anos abriuse un camiño alternativo que vai da aldea á praia da Aldea cruzando vellos campos.

A Fonte da Telleira

As fontes principais de Sálvora son tres: a da Telleira ou de Santa Catalina; a fonte, que tamén chaman río, da Aldea, que verte no lavadoiro e onde se recollía auga en sellas; e a fonte que abastece o alxibe do Faro.

A fonte da Telleira chamouse así pola factoría de tellas que alá houbo en algún tempo. Asegura Xosé Caneda que en tempos viñan por temporadas oleiros portugueses facer cacharros. Alí houbo algunhas casas, e nunha delas relata Xosé de Couso que naceu a súa nai. Hoxe está todo arruinado e cuberto polas silvas.

A fonte, actualmente de catro canos, con frecuencia seca no verao. Foi construída con perpiaños do faro vello recuperados polo pai de Caneda. Aos lados ten fincados dous banzos da escada de caracol da vella torre, e outras pedras presentan marcas de uso anterior, como a curiosa pedra de asento da maquinaria de rotación do farol que coroa a fonte. Otero Goyanes mandou labrar:

ANNO MDCXII
LAUS DEO
FONTE-DE-SANTA CATALINA
AGUA-VIRTUOSA
DA-SALUD
Y
FUERZA

A data non é veraz, probabelmente querían escribir MCMLXII.

Conta unha lenda que xunto á fonte hai unha cova que chaman dos Encantos, ou de Santa Catalina, e que ten a outra entrada en Aguiño. Polo que parece, a santa Catalina viña fuxindo dunha persecución e conseguiu cruzar o mar por este túnel, saíndo preto da fonte e bebendo da súa auga para

ACTIVIDADES "Pineiróns"

Agradecemento á:

ILMO. AYUNTAMIENTO DE MARÍN
ILMO. CONCELLO DE MARÍN

CONCELLERIA DE CULTURA

refacerse. Álvarez Limeses (1929) conta: “Una vez, para saber adonde iba a parar dicha cueva, se introdujeron un perro y una cabra. Estos aparecieron poco después en términos de Carreira. En cambio un gallo, al que dieron suelta, no volvió a verse”. Fernández Soutullo (2003) pola súa banda recolle que “a cova da Virxe enlazaría coa cova de Salvareiros que se sitúa na parte oeste da illa”. García Bayón dá a súa versión, máis literaria (1986): “Esta cueva tiene comunicación al través del mar con otras tierras, y sus puertas están custodiadas por mouros. En los días de marusía canta un gallo y aúlla un perro como restos perdidos de una desconocida ciudad devorada por las aguas.”

Zafra

O nome refírese, quizais, ás dúas zafras ou balsas de auga para regar os campos de millo e centeo no norte da illa, que desaugan por unhas canles nun riacho ou desaugadoiro, un *zafareche*, case sempre seco que se abre entre as dunas até a praia chamada de Zafra. Unha das zafras ten as paredes feitas con perpiaños de pedra.

Nos dicionarios galegos non se cita este vocábulo. Para o castelán, o *Diccionario* da RAE recolle ‘*zafareche*’. En catalán é de uso común a voz ‘*safareix*’, de probábel orixe árabe (*saharij*), co significado de alberca ou estanque e, máis domesticamente, lavadeiro.

As zafras e as canles, aínda visíbeis, permitían cultivar cereal, que cando se podía cruzar o mar os veciños ían moer a Castiñeiras, en dornas. Os muíños de Sálvora utilizábanse

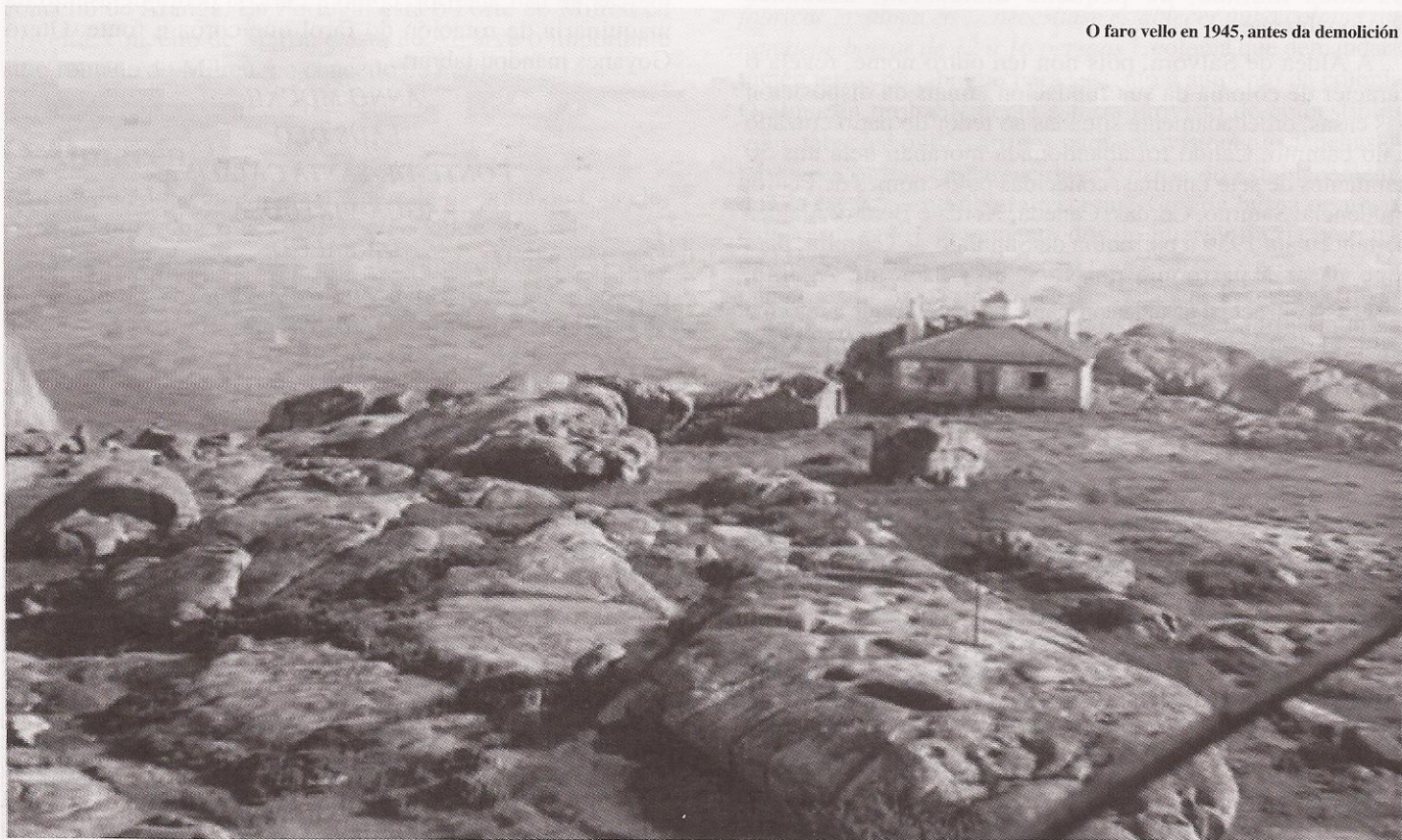
ocasionalmente, cando o mal tempo impedía ir a terra. Son dous, un nas inmediacións do faro, entre Besugueiros e Brisán e outro, arruinado, na punta do Muíño, a seguir á praia do Almacén. O primeiro é de construción simple, uns metros de levada antes dun cuarto de paredes de pedra e hoxe sen teito. Non se ven as moas, cabe supor que as levaron cando a reforma do almacén.

O faro

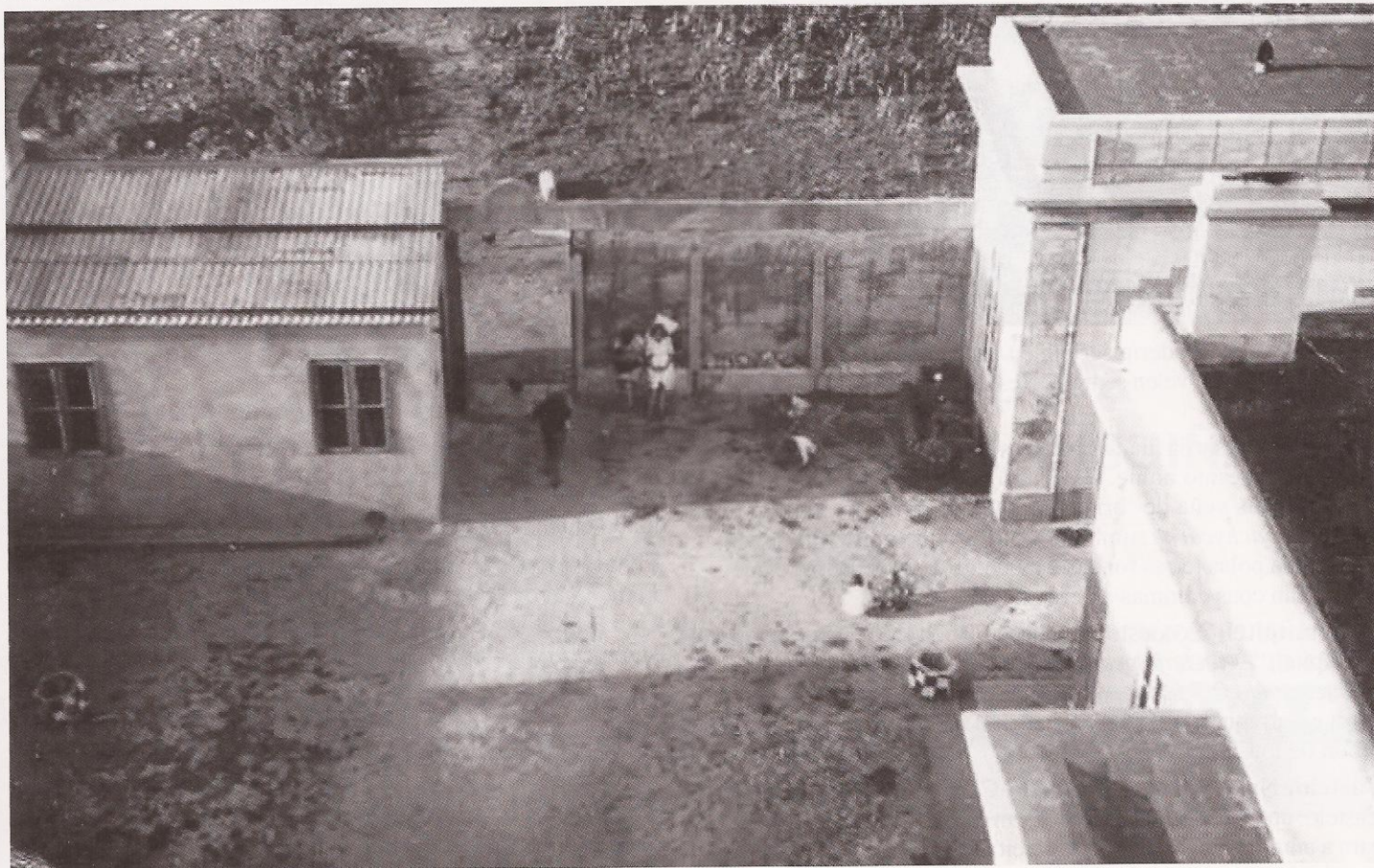
En 1852 rematouse o primeiro farol, o faro vello, de Sálvora. Logo da expropiación da illa polo Estado, no 1904, iniciouse a construción dunha nova torre, pero o novo farol só entrou en funcionamento o 5 de decembro de 1921, demasiado tarde para o *Santa Isabel*, situado a 42°27’51” de lonxitude norte e 9°0’47” de latitude oeste. Dous anos despois dinamitáronse algúns penedos que interceptaban a luz do lado de Corrubedo. En xaneiro de 1926 instalouse o radiofaro. O 17 de setembro de 1936, anota José Valentí no *Libro de Órdenes* do faro: “Visito el radiofaro y la instalación transmisora Standard, en compañía del ayudante encargado del servicio don Calixto Posadas, y por orden de la comandancia militar de Villagarcía retiro un manipulador y diez platillos del transmisor del radiofaro Telefunken dejándolo inutilizado y asimismo cuatro osciladoras, un micrófono y seis lámparas del transmisor Stándard, que queda asimismo inutilizada”.

En 1954 iniciáronse obras no faro, coa instalación de grupos electrógenos e baterías e a construción do almacén e da balastrada que pecha o patio. En 1962 fixéronse novas

O faro vello en 1945, antes da demolición

Patio do faro novo en xuño de 1942. No 1954 iniciaron as obras de ampliación

obras de reforma do faro, pero entre 1965 e 1970, como sinala o *Libro de Órdenes*, atopábase en “deficiente estado de conservación y limpieza”. O 19 de maio de 1970 o mesmo *Libro de Órdenes* recolle: “se ordena asimismo la limpieza del terreno que rodea el faro, utilizando los escombros que se encuentran depositados en esta zona y aportar tierra vegetal en una faja de dos metros de anchura para efectuar una plantación de ‘diente de león’ (quere dicir ‘unlla de gato’ ou carpobrotus). O heliporto contiguo foi habilitado en agosto de 1983.

A poucos metros do faro vello, do que só queda un cuarto e unhas escadas de cemento, hai unha lauda conmemorativa que estivo rematada por unha cruz. A lápida di:

“Al joven don Carlos Verdier y Escobar, agregado que desapareció en el naufragio del vapor Santa Isabel y a la memoria de las demás desgraciadas víctimas de dicho siniestro, ocurrido en estas aguas, en la madrugada del 2 enero 1921. Dedicar este recuerdo los desconsolados padres de Carlitos. Cádiz 27 julio 1921”.

Ao rente del, a menos de 200 metros ao SO da lauda, ferve o mar no con de Pegar, de Lapegar, de Lapagar, de Paghar ou de Lapaghar. Dionisio Pereira chámalle “o Con de Lapagar”, e Fernández Rei fala dos “baixos da Paghar”. Veciño del está A Filla da Pegar, onde din que bateu o *Santa Isabel*, e xa máis pequeno e pegadiño á costa está o Con da Pegariña.

Os nomes da costa

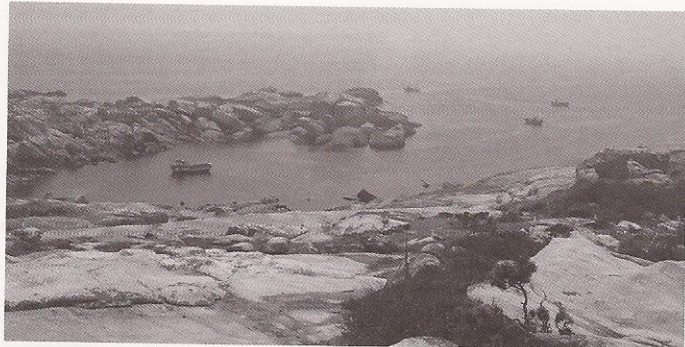
Bade. A cala de Bade e o con de Bade están na costa sueste, encarados a San Vicente do Grove, onde hai outro ‘con de Bade’ do que podería tomar o nome por proximidade e aliñamento. Quizais sexa este ‘bade’ un ‘vade’ ou ‘vao’, un paso practicábel, por onde se pode pasar. Algúns pronuncian ou escriben ‘con do Abade’, ‘Conde Bade’ ‘con de Balde’ e ‘Condabade’. Caridad Arias (2006) asegura que Candabade ten a súa orixe no nome bitemático celta *Canta-batus,-i*. *Cand* ou *cant* sería un adxectivo relacionado con cándido ou branco, e *Bato* sería unha divindade solar, identificada con Apolo ou con Marte.

Barro. “Punta de la que se desprende una restinga en la Volta de Roque”, anota Rodríguez Rodríguez (1976) que tamén apunta que a Copa do Barro é unha pena próxima, na costa sudoeste. A Cova do Barro é moi abrupta, e o mar deposita nela moito lixo e barro. Cerquiña parece que hai unha mina de onde retiraban o barro para servir na telleira.

Besugueiros. Punta sur da illa e enseada entre a punta Besugueiros e a punta Pirula, onde fondean os barcos cando andan ás nasas e ás agullas. Puidera ser que alí se pescase “besugo” ou ollomol, que son peixes que “viven en fondos de lodo e cascallo preto de cantís penedosos”.

Bois. A punta e a area ou praia de Bois, ou Bois de Sálvora, no nordeste da illa, era, segundo o señor Caneda, o lugar onde levaban os bois para domalos, pois na area da praia era máis

Barcos en Brisán

fácil sometelos. Podería ser tamén causa do nome un par de pedras xuntas que velen sempre. Nesta praia varaban as dornas da aldea.

Brisán. No sueste da illa, a punta e as laxes de Brisán prolongan a punta do mesmo nome, e son abrigo de barcos naseiros. O nome quizais veña de 'brizál', campo de brizo ou labaza, a *Angelica pachycarpa*, umbelífera de grande porte que se ve favorecida polas terras fondas e ben nutridas dos cantís, e que relacionan coas colonias de cría de gaivotas.

O Carrapitel. No oeste da illa, a Touza de Carrapita ou Carrapitel "*es un bajo pedregoso... dos cables de la Volta de Roque, sonda 0'7 junto a un veril de 14*". Hai Carrapitel de Terra e Carrapitel de Fóra. Din que alí o fondo non é de granito, senón de lousa.

Castelo. No extremo da praia do Castelo está a punta do Castelo, unha insua de penedos (17 m) parcialmente explanada para a ampliación do peirao. Á dereita da praia do Castelo está a praia do Almacén, raianas unha coa outra nas rochas onde pousa a serea. O Castelo tamén é o nome dunha altura (62 m) ao norte de Aguiño. O nome vén dado polo aspecto impenetrábel que aqueles frontóns de pedra ofrecen dende o mar, como un castelo que velase a inmediata praia.

Figueiriño. A punta Figueiriño está entre a punta do Castelo e a punta de Brisán. O nome vén de figueira, unha das poucas árbores que resisten o clima da illa. As da aldea aínda hoxe ven madurar os figos, e no areal anterior a cala Figueiriño vese unha de moito diámetro e pouca altura debaixo da que, din, están enterrados os corpos de cinco homes aparecidos na praia. En 1993 naufragou o pesqueiro *Nuevo Torre de Likona* e os seus restos acabaron na punta Figueiriño.

Gaiteiro da Escala. Segundo Xosé Caneda, é un nome humorístico dun lugar de percebes despois de Lontreira, e que ten difícil acceso. Ao parecer ían aló cunha pequena escala para axudarse a subir polas pedras. O de gaiteiro sería unha maneira de chamar ao 'atrevido' que chega alí.

Galera. A punta da Galera, entre a praia do Almacén e a punta do Muíño, puidera deber o seu nome a unha galera sarracena alí afundida no século XVII.

Lagos. Punta norte da illa, é unha zona onde coa marea baixa se forman grandes cercos de auga que parecen lagos. Por ser unha zona intermareal batida e haber moita rocha partida, é un excelente viveiro de fácil acceso.

Lontreira. A Lontreira, ao oeste do faro, é un barranco de grandes pandullos que forman pozas onde desauga un manancial de auga doce. O lugar é frecuentado polas lontras, que en tempos se cazaban para comer. A carne din que é saborosa, aínda que ten gusto de peixe e cheiro bravún.

Pernaprada. Nome dos prados inmediatos á aldea. Xosé Parada chámalle 'Perna de Prado' (Fernández Pazos 1998). Quizais signifique '*perenne prada*', ou prado permanente, lembrando que a Sálvora levaban pastar o gando dende Carreira.

Pirlos. Os pirlos, ou pirulas, en castelán *correlimos*, familia *calidris*, son aves limícolas que frecuentan os areais en bandadas de vistoso voo. A punta dos Pirlos é efectivamente hábitat de pirlos e píllaras. Tamén era, na flota do cerco, o nome da última das embarcacións, un bote de catro remos destinado a servizos auxiliares, quizais chamada así por ser pequena e 'voar' da area ao cerco.

Pirula. A touza e a punta Pirula ou punta de Pirulas, no sur da illa, entre Besugueiros e con de Bade. Quizais o nome é unha corrección de 'pirola', por ser a máis asomada, ou de 'pirla', o *Charadrius alexandrinus*.

Salgueiriño. Punta entre Brisán e con de Bade. Os salgueiros son árbore frecuente na illa.

Salvareiros ou Salvoreiros. Cala e punta na costa oeste, entre a punta das Cabras e a punta da Cova.

Volta de Roque. Rochedo da costa oeste entre a Cova do Barro e a punta da Volta no que a costa fai unha 'volta', seno ou arco.

Cala e punta de Salvareiros

